

МИХАЙЛО ВАСИЛЬОВИЧ КОВАЛЬ – ВИДАТНИЙ ДОСЛІДНИК ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ ДОБИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Розкривається внесок М. Ковалю у вивчення історії українського народу в роки Другої світової війни.

Ключові слова: Михайло Коваль, Друга світова війна, український народ.

Disclosed contribution Koval in the history of the Ukrainian people during the Second World War.

Keywords: Mykhaylo Koval, World War II, the Ukrainian people.

Народився 11 червня 1933 р. у Києві в сім'ї військовослужбовця. Батько загинув на фронті у липні 1941 р., а мама сама виховала синів-близнюків Михайла і Леоніда, які обидва обрали шлях наукового пошуку.

У 1947 р. Михайло з відзнакою закінчив історико-філософський факультет Київського державного університету імені Т. Шевченка. Протягом 1957 – 1961 рр. працював редактором наукового видавництва Академії наук Української РСР, де здобув глибокі професійні навички редагування історичної і суспільно-політичної літератури, що так знадобилися йому в подальшій роботі.

Постійна праця над собою, глибокі знання й великий інтерес до історії привів його у березні 1961 р. до Інституту історії АН УРСР. Займаючи посаду молодшого наукового співробітника відділу історії соціалістичного і комуністичного будівництва у 1964 р. М. Коваль успішно захистив кандидатську дисертацію на тему «Українська культура у період Великої Вітчизняної війни (1941 – 1945 рр.)», в якій одним із перших комплексно розкрив стан освіти, науки, літератури і мистецтва, вагомий внесок діячів культури українського народу в забезпечення перемоги над ворогом.

У радянський період, коли комуністична влада основні зусилля істориків спрямувала на висвітлення «керівної, спрямовуючої і вирішальної ролі КПРС в організації перемоги над ворогом», талановитий молодий вчений приділяє

багато уваги вивченню історії різних громадсько-політичних організацій воєнної доби, їх діяльності щодо мобілізації широких верств українського народу на боротьбу з німецькими окупантами.

Його науковий пошук і змістовні праці започаткували й відкрили для поколінь дослідників нові напрями і проблеми у вивченні історії Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 рр.: діяльність Рад депутатів трудящих, комсомолу і професійних спілок у мобілізації народних мас на захист рідної землі; оборонно-масова робота Товариств допомоги армії, флоту й хімічного захисту у населення, Червоного Хреста, підготовка воєнних кадрів для фронту, озброєні народні добровільні формування, організація масової допомоги населення діючій армії, піклування трудівників про поранених воїнів, рух громадськості за надання допомоги сім'ям військовослужбовців, сиротам, інвалідам війни; політика німецької окупаційної влади та ін. [2].

Наслідком плідної роботи вченого став захист у 1975 р. докторської дисертації «Громадсько-політична діяльність трудівників України у період Великої Вітчизняної війни».

За влучною оцінкою відомого історика С. Кульчицького, Михайло Коваль заявив про себе як про дослідника «непарадної війни», від якої український народ зазнав неймовірних втрат, страждань і горя [7].

Наприкінці 1960-х – першій половині 1980-х років він бере активну участь у підготовці колективом Інституту історії АН України низки узагальнюючих праць. Серед них: Українська РСР у Великій Вітчизняній війні Радянського Союзу 1941 – 1945 рр. (Т. 3. – К., 1969); Історія Української РСР (т. 7. – К., 1977), Історія Києва (Т. 3, кн. 1. – К., 1985); Советская Украина в годы Великой Отечественной войны 1941 – 1945. Док. и материалы (Т. 3. – К., 1980) та ін. [1, 8, 9]. Вчений уперше в українській радянській історіографії, опрацювавши широке коло нових документів і матеріалів, досить змістовно розкрив важку й самовіддану працю робітників і колгоспників України в тилкових районах СРСР: на Уралі, в Сибіру, Поволжі й республіках Середньої Азії. Він висвітлив їх трудовий подвиг у здійсненні евакуації більше тисячі

підприємств з України в тил, з яких понад 550 великих заводів і фабрик, введення їх в експлуатацію; створення могутнього воєнно-промислового комплексу, що забезпечив перемогу над ворогом. М. Коваль приділив значну увагу діяльності працівників культури УРСР в радянському тилу. Вчений здійснив змістовний аналіз внеску науково-дослідних установ і вищих навчальних закладів у зміцнення обороноздатності Радянського Союзу, розкрив місце і роль діячів літератури, мистецтва, преси і радіо в мобілізації зусиль населення на боротьбу з ворогом. [1, 9].

Перебудова М. Горбачовим суспільно-політичного і економічного життя в СРСР започаткувала десталінізацію концепції історії Великої Вітчизняної війни і Михайло Васильович розпочинає діяльну участь у викритті ідеалізованих і фальсифікованих проблем і питань історії Другої світової війни.

У матеріалах організованих ним конференцій і статтях започаткованого у 1997 р. періодичного видання, збірника «Сторінки воєнної історії України», відповідальним редактором якого він був, вчений та інші історики на основі нових концептуальних засад, документів і матеріалів розкривають роль і місце українського народу у перемозі над ворогом, трагічні наслідки війни для його долі та інші актуальні й замовчувані комуністичним режимом проблеми.

Аналітично-критичне бачення Другої світової війни М. Коваль найповніше розкрив у своїх останніх працях: монографії «Україна в Другій світовій і Великій Вітчизняній війнах (1939 – 1945 рр.)» (Т. 12. – К., 1999), а також брошурах «Україна у Другій світовій і Великій Вітчизняній війнах (1939 – 1945 рр.)». Спроба сучасного концептуального бачення» (К., 1994) та «Друга світова війна і Україна (1939 – 1945 рр.). Історіософські нотатки» (К., 1999).

Автор справедливо наголошує, що ідеологічний фактор справив негативний вплив на історіографію війни, що наукове бачення історичного досвіду заміняли ідеологічні догмати комуністичної доктрини [6, с. 6].

Вчений уперше в українській і зарубіжній історіографії зробив висновок, що продуктивні сили країни, евакуйовані в радянський тил, були одним з найвирішальніших чинників створення в СРСР могутнього воєнно-

промислового комплексу. М. Коваль стверджував, що «майже половина всіх потужностей, уведених в дію у східних районах Радянського Союзу, становило най модерніше на той час обладнання, евакуйоване з України» [3, с. 41].

Михайло Васильович першим став досліджувати проблему «Україна – воєнний і геостратегічний фактор Другої світової війни». Він переконливо довів, що територія республіка стала центром європейського театру воєнних дій, де точилася запекла боротьба з ворогом, результатом якої стали втрата до 14 млн. населення України, величезні руйнування економіки і житлово-комунального господарства. Тут зосереджувалося від 56 до 76 % збройних сил Німеччини, зазнали поразки 607 дивізій вермахту, тоді як на всіх інших фронтах зазнали 176 ворожих дивізій [6, с. 13].

Вчений ставить завдання перед дослідниками історії України воєнного періоду – створити концепцію її вивчення [3, С. 3], а також аналізує стан розробки окремих її напрямів та здобутків вчених, критично оцінює джерельну базу, визначає шляхи дальшого об'єктивного і поглибленого вивчення внеску українського народу у перемогу над ворогом, показує суспільну значимість історичних знань для зростання національної і політичної свідомості українців. [5].

Михайло Васильович у працях, написаних після здобуття Україною незалежності, зосередив свій потужний інтелект, глибоке знання джерельної бази і досягнень зарубіжної історіографії на реальному відтворенні трагедії нашого народу у війні, доклав зусиль, щоб прибрати з її історіографії фанфарний парадно-святковий вигляд.

Вагомий внесок зробив Михайло Васильович у розвиток історичної науки в Україні на посаді завідуючого відділом історії України періоду Другої світової війни (1988 – 2000 рр.), а також виконуючи обов'язки заступника головного редактора, а згодом очоливши редколегію «Українського історичного журналу» (1972 – 1994 рр.) .

Творча спадщина видатного українського вченого М. Ковалю налічує понад 400 праць, серед яких 8 монографій, десятки брошур, статті,

повідомлення тощо.

Він доклав значних зусиль для підготовки наукових кадрів. Вченим підготовлено більше 20 кандидатів та докторів історичних наук [7].

Лише в НПУ імені М.П. Драгоманова, де він працював професором за сумісництвом на історичному факультеті, під його керівництвом підготували і захистили кандидатські дисертації І. Дробот, М. Виговський, О. Сушко, І. Ветров, М. Головка, а також автор, які згодом здобули наукову ступінь докторів історичних наук. Прочитані професором М. Ковалем курси лекцій і спецкурси з історії України доби Другої світової війни прослухали тисячі студентів. У багатьох із них він пробудив прагнення до глибокого наукового пошуку, об'єктивного вивчення історії рідного народу, почуття гордості за свою Батьківщину і любові до рідної землі.

Великий академічний вчений М. Коваль був, на мою думку, а її підтримують й інші його учні, неперевершеним науковим керівником. Він, глибоко знаючи проблеми війни, чітко визначав найбільш актуальні теми досліджень, допомагав, а нерідко сам складав їх план, що завжди був бездоганний. У процесі підготовки дисертацій вчений спрямовував науковий пошук аспірантів і здобувачів у потрібне русло, постійно контролював виконання ними своїх завдань. В учнів Михайла Васильовича склалося переконливе враження, що мало хто так ретельно, пунктуально і професійно вичитував, редагував і доводив до необхідного рівня якості структуру, зміст і висновки наших досліджень, а його настанови й практична допомога сприяли їх подальшому науковому пошуку.

Професорсько-викладацький колектив і студенти Інституту історичної освіти НПУ імені М.П. Драгоманова вдячні долі, що подарувала їм можливість вчитися і працювати разом з видатним вченим і педагогом, доктором історичних наук, професором, Лауреатом Державної премії УРСР, Заслуженим діячем науки і техніки України М.В. Ковалем. Наша йому велика подяка, шана і вічна пам'ять.

Література

1. Історія Української РСР. У 8 т., 10 кн. – Т. 7. – К., 1977.
2. Коваль М.В. Общественно-политическая деятельность трудящихся Украинской ССР в период Великой Отечественной войны. – К., 1977.
3. Коваль М.В. Україна у Другій світовій і Великій Вітчизняній війнах (1939 – 1945 рр.): Спроба сучасного концептуального бачення. – К., 1994.
4. Коваль М.В. Україна, 1939 – 1945: маловідомі і непрочитані сторінки історії. – К., 1995.
5. Коваль М.В. Друга світова війна і Україна, 1939 – 1945 рр. Історіософські нотатки. – К., 1999.
6. Коваль М.В. Україна в Другій світовій і Великій Вітчизняній війнах (1939 – 1945 рр.), Т. 12. – К., 1999.
7. Кульчицький С.В. Михайло Коваль – дослідник «непарадної» війни в Україні \ \ Енциклопедія історії України. – Т.4. – К., 2007.
8. Советская Украина в годы Великой Отечественной войны 1941 – 1945: Док. и материалы в 3 т. – Т. 3., 1980.
9. Українська РСР у Великій Вітчизняній війні Радянського Союзу. У 3 т. – Т. 3. – К., 1969.

Людмила ХОЙНАЦЬКА

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНИ ПЕРІОДУ ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ У ТВОРЧОМУ ДОРОБКУ ПРОФЕСОРА М.В.КОВАЛЯ

У статті, на основі праць, аналізуються наукові погляди М.В. Ковалю на економічні проблеми в часи Великої Вітчизняної війни.

Ключові слова: Україна, СРСР, економіка, господарство, війна, евакуація, виробництво.

In this paper, based on the works reviewed scientific views M.V. Koval' economic problems during the Great Patriotic War.

Key words: Ukraine, USSR, economics, economy, war, evacuation, and production.